

Szalmatetős nagyközségből tízemeletes megyeszékhely

Zalaegerszeg történelmi vázlatja

„*Propterea proventus altarumcapellarum sancti Martini et sancti Laurentii de Kezthel, sancte Marie Magdalene de Egerscug*” – írta a másoló barát a veszprémi székeskáptalan oklevelében, éspedig 1247-ben, magyarul értve: a Kezthel-i szent Márton és szent Lőrinc, az Egerscug-i szent Mária Magdaléna kápolna oltárának a felügyeleti hatóságot megillető jövedelmét „átengedi az azokban éppen hivatalban lévő lelkészeknek”. Jelenvaló ismereteink szerint ez az oklevél említi először a mai Zalaegerszeg nevét talán a középkori kiejtés szerinti Egerszognak vagy Egerzognak. A nyelvészek egyik értelmezése szerint – minthogy akkoriban erősen mocsaras volt a település melletti Zala folyó ártere – az égeres zug lehetett a névadója. Zsigmond király 1421. június 24-én a veszprémi püspökhöz írt utasításában „a ti Egerzeg nevű” falvatokról van szó.

A veszprémi püspökség egyházlátogatási jegyzőkönyvében már ez szerepel: „Egerszeg mezőváros”, amelynek plébánosa Gáspár, vagyis az eklézsia is magasabb rendfokozatba lépett. Mária Terézia 1775. december 7-én az „örökösen tartandó adózásnak és rendtartásnak módgya” tárgyában kiadott kontraktus levelét a „zalaegerszeghi emlétt Szala vármegyében lévő mezzővárosbéli lakosoknak” írta alá legfőbbjességesebb kezével, vagyis a kis faluból már város lett.

Ezután csak szűk fél évszázad múltán hallatott magáról a mezőváros, éspedig Deák Ferenc sőtjóri kurtanemes jóvoltából, aki arról panaszkodott Kossuth Lajosnak, kedves barátjának, hogy „*E pillanatban végződött az ülés, melyben közel 1600 köznemes mind a házi adót, mind az országos közkasszába útakra, hidakra az elvállalandó költségeket felkialtás által megbuktatta. Fenyegetések az ülés előtt számosak voltak és gyalázkodó kifakadások a kortesek között személyem ellen [...] de zavar és rendetlenség az ülésben nem történt. [...] Megbukott tehát nálunk ezen szent ügy.*”¹ Am a Regélő 1843-ban (1431–1434) már arról számol be a zalaegerszegi nemesi majálisról készült tudósításában, hogy „Deák Ferencz érkezésekor 12 taraczkölvéssel üdvözlötetett”.

Azzal is észrevétette magát a mezőváros, hogy 1848. március 21-én az országban az elsők között határozott rendkívüli közgyűlésen a polgárország fölállításáról, de azzal is, hogy Deák Ferenc igazságügyi minisztere lett a Batthyányi-kormánynak, az első felelős magyar ministeriumnak. A nemzet sorsában meghatározó kiegészés vezéralakja után – mai szóval – európai színvonalú törvények megalkotója volt a zalaegerszegi születésű Wlassics Gyula szabadelvű, vagyis Deák-párti miniszterként és 1906-tól a Magyar Közigazgatási Bíróság elnökeként is.² Ekkorra már Zala-Egerszeg nagy utat tett meg a szinte földbe süppedt, szalmatetős mezővárosból a rendezett tanácsú várossá válásig. Hosszas nekiveselkedések, valamint a város pénzbeli erejének meggyőző bemutatása után került ki a megyeszékhely a járási szolgabíró hóna, azaz: fennhatósága alól, és vált önálló, a kormány által is elismert rendezet tanácsú várossá 1885. május 13-án, első polgármestere, a mindig is tevékeny dr. Kovács Károly ügyvéd vezetésével. 1890-ben pedig egy szárnyvonallal csatlakozni tudott a Déli Vasúttársaság Nagykanizsa–Szombathely közötti vonalához, s ezzel megnyitott előtte is a világ.

Ekkorra már emelkedtek a város első 2-3 emeletes épületei, vagyis a mai városközpont barokk-klasszicizáló házai. A millennium évében nyitak meg az egykoron Deák Ferencről elnevezett – jelenleg Zrínyi Miklós nevét viselő – főgimnázium tantermei. Nem akármilyen későbbi hírességek kopattak itt a padokat: Pais Dezső nyelvész, Keresztury Dezső akadémikus, miniszter és költő, Izsák Imre csillagász, akiről krátert neveztek el a Hold túloldalán. Ma emléktábla hirdeti dicsőségüket a középis-kola előcsarnokában.

De ezután is megmaradt hivatalnok-kisiparos városkának: 1850-ben még 302 önálló iparos működött, s 60 év múlva is csak 601-re növekedett számuk a vendéglősökkel együtt. 1910-ben 10.844 volt a lakosok száma, a 4.717 keresőből 530 számított a közalkalmazottnak és szabadfoglalkozású értelmiséginek.³ Az ipari létesítményeit könnyű volt megszámlálni: a magpörgető és a téglagyár sorolható ide. Nagy változást nem hoztak a város életében az 1920–1950 között eltelt évtizedek sem. Csak 1950 elején kezdett kiépülni a nagyipar: az 1950-es évek elején létsült a ruhagyár, a tejfeldolgozó üzem, s a

¹ Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822–1875. Kiadja Ráth Mór. 95–96.

² Wlassics Gyula és kora. Egerszegi Füzetek 8. Zalaegerszeg, 2002.

³ Dokumentumok Zalaegerszeg életéből. Simonffy Emil: Bevezetés, 31.

Emeletes lakóházak a Landerhegy városrészben, háttérben az Egerszeg-hegy dombvonulata (Ferencz Győző felvétele)

nagylengyeli kőolajmező 1952-es termelésbe állításával a kőolajfinomító, a környező falvakból betelepülő munkások részére megépített 2-3 emeletes, természetesen fürdőszobás lakóházakkal együtt. Ezzel megjelent a szocializmusnak nevezett történelmi kísérlet Zalaegerszegen is. Ezekben az években bővültek ki fokozatosan hadosztállyá a honvédség alegységei, valamint számottevő határőr, valamint vám- és pénzügyőr szervezet működött Zalaegerszegen.

Az 1960-as évek végén, a 70-es évek elején megkezdődött a kisvárosból középvárossá válás: a deszkapalánk-kerítéses, földszintes házak helyén egymás után nőttek ki a földből a négy-, majd az új lakótelepeken a tízemeletes épületek. Szerdahelyi Károly városi főépítész – és kezdő költő – Svédországban tartott erről színes, vetítettképes előadást, amelynek lényege: hogyan lehet korszerű, egyúttal ligetre hasonlító lakótelepeket építeni. A város törekvéseit 1975-ben Hild-éremmel ismerte el a Magyar Urbanisztikai Társaság, amely előzőleg 1970-ben tüzetesen megsemmisítette az éppen kialakulóban lévő új Zalaegerszeget, amelyben hamarosan 60 ezerre nőtt a lakosok száma – és ma is ennyi. Új ipari létesítmények telepedtek meg városban, mindenekelőtt a budapesti vállalatok (Ganz-MÁVAG, MOM, Caola stb.) „leányaiaként”, de saját létesítésük is működni kezdtek: a kisvállalkozásból kinőtt húsipari vállalat, majd a baromfiöldolgozó, a hűtőház, a kenyérgyár, az alumíniumipari gépgyár, ezzel együtt pedig az igényeket kielégítő általános- és középiskolai, gyermekintézményi, valamint közművelődési és közműhálózat létesült. A gyárak többsége külföldi piacokra is termelt, a zalai bitumenért, öltönyökért, gurulós málnáért francia, osztrák, német kamionok érkeztek hetente többször is.

Az 1980-s években már országos hírűvé váltak az egykori Tüttösy utcai zöldészes kertés családi házak helyére az Ybl-díjas Vadász György terveit alapján emelt alagútzsalus – egybeöntött – betonépületek, amelyeket a nép Csipkeházaknak nevezett el. Megépült az ország akkor legkorszerűbb sportcsarnoka, a 2000-es évek elején a ZTE kosárlabda- és labdarúgócsapata hamarosan országos bajnoki címet és a városnak nagy ismertséget vívott ki.

Máris a rendszerváltás utáni években járunk. Nem hallgathatjuk el a veszteségeket: csődbe ment, megszűnt egy sor iparvállalat, elhagyta a várost a honvédség, a határőrség, a vám- és pénzügyőrség parancsnoksága. Jelenleg nem létezik olyan cég, amelynek a vezetőjével a teljes önállóság szellemében tárgyalhatnánk a város vezetői – először Budapestről, Győrből, külföldről kell megszerezni a beleegyező nyilatkozatot, hogy pecsét kerülhessen egy-egy együttműködési okmányra.

Kiépült – mindenekelőtt a külföldi nagyáruházláncok részeként – az újfajta kereskedelmi hálózat, megerősödöbenn vannak és közép vállalkozásokká értek a korábbi kisipari cégek. Sőt, az egykori MOM helyén létesült és közel 1.500–2000 foglalkoztatottjával ma a város meghatározó ipari üzeme: az elektronikai készülékeket gyártó és a főiskolai oktatásnak is ötletet adó külföldi tulajdonú Flextronics.

A városi vezetők – jelenleg Gyutai Csaba polgármester – erőfeszítései nyomán eredmény, hogy tovább folytatódott az 1980-as években elkezdődött folyamat a főiskolai várossá váláshoz: a Pécsi Orvostudományi Egyetemnek a rendszerváltás első éveiben létesített egészségügyi főiskolai intézményéből lett mára az egészség tudományi kar zalaegerszegi képzési központja főiskolai színvonalú képzéssel. Az 1971-ben megalapított Zalaegerszegi Pénzügyi- és Számviteli Főiskola 2011. január 20-ától már a Budapesti Gazdasági Főiskola magasabb fokú intézményévé minősült Gazdálkodási Kar Zalaegerszeg néven, ahol a legkorszerűbb tárgyakat – például a mérnöki elektronikát, gazdasági informatikát, programozást – oktatják a bolognai rendszernek megfelelően.

A 2007–2010. évben megépült-megszépült akkori kormányzati és brüsszeli pénzből a városközpont úthálózata és csatornarendszere is. A környező dombokon emeletes családi palotákból születtek meg az új városnegyedek. Országos mércével is számottevő a színházi élet. Már 16. éve jelenik meg Zala megye történelmében először folyamatosan évente 6 alkalommal országos terjesztésű irodalmi-kulturális folyóirat. Ennek címe Pannon Tükör, főszerkesztője a zalai születésű József Attila-, Radnóti- és Báthory-díjas költő Péntek Imre.

Tehát az 1989–90-es évekbeli megrázkódástat erőgyűjtéssel kezdi kiheverni a város, Zala megye székhelye.

Ferencz Győző

Beregsom élete a XX. század első felében

A XX. század elején az Osztrák–Magyar Monarchia kötelékébe tartozott Bereg Vármegye, melynek szembetűnő gazdasági elmaradottsága miatt lakossága jobbára mezőgazdaságból élt. Nem volt ez más-ként az általam vizsgált Beregsomban sem, ugyanis a kis falvak még rosszabb helyzetben voltak, mint a városok, mivel itt kevesebb volt a munkalehetőség, az emberek csak a földművelésre hagyatkozhattak. Az 1900-as években a faluban található földbirtokok legnagyobb része bárói és főúri családok kezében összpontosult. Ezek közé sorolhatók a Bay, Bernáth, Lónyay, Barczy és Rác családok. A főúri családokon kívül még az egyház is rendelkezett földbirtokkal, amelyet vagy bérbe adott, vagy bérmunkásokkal műveltetett meg.¹

A falu lakosságának túlnyomó része egyszerű földművelő paraszt volt, mivel az 1900-as évek elején a faluban sem gyár, sem más üzem nem működött, mely munkalehetőséget biztosíthatott volna. A közlekedési viszonyok elmaradottsága és Beregszász 22 km-es távolsága miatt a városba való bejárás is meglehetősen nehézkes volt. Tehát az egyetlen munkalehetőséget a földművelés biztosította, ám az emberek nem sajátjukat művelték, hanem a férfiak, nők és gyerekek is napszámosként dolgoztak a nagybirtokokon. Az egyház is foglalkoztatott napszámosokat, de a föld egy részét bérbe adta, amin a tehetősebb parasztok gazdálkodtak, s a termés meghatározott részét az egyház kapta meg. *„Sok asszony cselédként dolgozott az uraságoknál, de ez ám nem volt szégyen abban az időben, a nagyanyám is cselédként dolgozott a Bernáth családnál, mosott, főzött, takarított, vigyázott az uraság gyerekeire. Sokat mesélt róla, hogy igen szeretett ott lenni, mivel az uraságok nem bántak vele rosszul, és több fizetést kapott, mint aki egész nap a mezőn kapált.”*²

Somban már 1903-tól működött malom, ahová a szomszédos falvakból is jártak megőröltetni a terményt.³ A nehéz megélhetés ellenére a somi lakosság nagy részét a többgyermekes családok tették ki, nem volt ritkaság a három, négy, sőt az öt gyermekes család sem.⁴ A magas természetes szaporulatnak volt köszönhető az, hogy Som lakossága 1900-ban 1192 fő volt.⁵ Ez jelentős népességbeli növekedést mutatott az 1890-es évhez képest, mivel akkor még csak 1014 fő volt Som lakossága.⁶ 1910-re viszont a falu lakossága 1082 főre esett vissza, mely 150 házban lakott.⁷ A lakosság esőkkénésében döntő szerepet játszott a munkahelyek hiánya és a sanyarú gazdasági helyzet. Sokan elhagyták otthonaikat, s beköltöztek a városba, vagy a Monarchia fejlettebb vidékeire, a jobb megélhetés reményében. Nem volt ritka az olyan eset sem, amikor a családfenntartó férfiak családjukat hátrahagyva távoli vidékekre mentek munkát vállalni, ám legtöbbször sajnos sohasem tért vissza szülőfalujába.⁸ Talán ez is szerepet játszott abban, hogy 1910 decemberében 495 férfira 587 nő jutott. Az összlakosságon belül 448-an voltak házasok, 574 nőtlen, illetve hajadon volt és 57 özvegy.⁹ A falu lakosai közül 717-en tudtak írni és olvas-

¹ Kődöböz József somi lakos (1928) közlése.

² Kődöböz Gyula somi lakos (1936) közlése.

³ A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1903. június 14.

⁴ Kődöböz Gyula (1936) közlése.

⁵ Magyar Királyi Statisztikai Hivatal: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. rész. Atheneum (a továbbiakban MSzKO 1910). Bp., 1912.

⁶ U. o.

⁷ U. o.

⁸ Balogh Margit somi lakos (1925) közlése.

⁹ MSzKO 1910.